

DZIENNIK USTAW

RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 14 czerwca 2013 r.

Poz. 682

PROTOKÓŁ

o zrównoważonej turystyce do Ramowej Konwencji o ochronie i zrównoważonym rozwoju Karpat,

sporządzony w Bratysławie dnia 27 maja 2011 r.

Przekład

STRONY NINIEJSZEGO PROTOKOŁU

ZGODNIE ze swoimi zadaniami wynikającymi z Ramowej Konwencji o ochronie i zrównoważonym rozwoju Karpat, sporządzonej w Kijowie dnia 22 maja 2003 r., zwanej dalej „Konwencją Karpacką” polegającymi na prowadzeniu wszechstronnej polityki oraz współpracy na rzecz ochrony i zrównoważonego rozwoju Karpat;

ZGODNIE ze swoimi zobowiązaniami wynikającymi z art. 9 Konwencji Karpackiej;

ZGODNIE ze swoimi zobowiązaniami wynikającymi z Protokołu o ochronie i zrównoważonym użytkowaniu różnorodności biologicznej i krajobrazowej do Konwencji Karpackiej;

BIORĄC POD UWAGĘ, że wszystkie strony Protokołu są stronami Konwencji o różnorodności biologicznej (Rio de Janeiro, 1992), zwanej dalej „KRB”, oraz *MAJĄC W PAMIĘCI* porozumienie o współpracy pomiędzy Konwencją o różnorodności biologicznej oraz Konwencją Alpejską i Konwencją Karpacką, podpisane w dniu 29 maja 2008 r. w Bonn, a także decyzję nr 11 Drugiej Konferencji Stron Konwencji Karpackiej, zalecającą intensyfikację wysiłków na rzecz realizacji programu prac KRB dotyczącego różnorodności biologicznej obszarów górskich;

MAJĄC W PAMIĘCI decyzję nr VII/14 Siódmej Konferencji Stron Konwencji o różnorodności biologicznej, która przyjęła Wytyczne w sprawie różnorodności biologicznej i rozwoju turystyki oraz wezwała rządy do uwzględnienia tych Wytycznych w tworzeniu lub ocenie ich strategii i planów rozwoju turystyki;

BIORĄC POD UWAGĘ inne stosowne konwencje i porozumienia, a w szczególności Europejską Konwencję Krajobrazową (Florencja, 2000), Konwencję o ochronie światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego (Paryż, 1972), Konwencję o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym (Espoo, 1991) oraz Konwencję o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska (Aarhus, 1998);

UZNAJĄC znaczenie regionów górskich, co zostało zapisane w Rozdziale 13 (Zrównoważony rozwój terenów górskich) Deklaracji w sprawie środowiska i rozwoju ("Agenda 21", Rio de Janeiro, 1992);

MAJĄC W PAMIĘCI Program dalszego wdrażania Deklaracji w sprawie środowiska i rozwoju („Agenda 21”, Rio de Janeiro, 1992), Plan Działań Światowego Szczytu w sprawie Zrównoważonego Rozwoju, a także *DOCENIAJĄC* wysiłki i osiągnięcia Komisji do spraw zrównoważonego rozwoju, dokonane we współpracy ze Światową Organizacją Turystyki (UNWTO), mające na celu promowanie zrównoważonej turystyki;

UWAŻAJĄC, że wyjątkowa różnorodność biologiczna i kulturowa, a także wspólne dziedzictwo Karpat stanowią ważne środki rozwoju zrównoważonej turystyki;

UZNAJĄC rosnące znaczenie turystyki dla rozwoju społecznego i gospodarczego na poziomie lokalnym, krajowym i regionalnym, a także fakt, że rozwój zrównoważonej turystyki w Karpatach może stanowić szansę na rozwój gospodarczy słabiej rozwiniętych regionów oraz na dywersyfikację lokalnej gospodarki, jak również stanowić znaczny potencjał dla osiągnięcia korzyści w zakresie ochrony różnorodności biologicznej oraz zrównoważonego wykorzystania jej elementów;

UZNAJĄC, że Karpaty stanowią środowisko życia społeczności lokalnych oraz *DOCENIAJĄC* wkład społeczności lokalnych w zrównoważony rozwój społeczny, kulturalny i gospodarczy oraz w zachowanie tradycyjnej wiedzy w Karpatach;

PRZEKONANE, że działania na rzecz ochrony, utrzymania i zrównoważonego gospodarowania naturalnymi i kulturowymi zasobami Karpat nie mogą być skutecznie podejmowane przez pojedynczy kraj, lecz wymagają współpracy regionalnej oraz *ZDECYDOWANE* współpracować w dziedzinie rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach w celu zapewnienia, że turystyka w Karpatach rozwija się w zgodzie z zasadami ochrony środowiska oraz łączy korzyści społeczno-ekonomiczne z ochroną różnorodności biologicznej i kulturowej;

UZGODNIŁY, CO NASTĘPUJE:

ROZDZIAŁ I **CELE, ZAKRES GEOGRAFICZNY I DEFINICJE**

Artykuł 1 ***Cele i zasady ogólne***

1. Zgodnie z art. 9 Konwencji Karpackiej, celem Protokołu o zrównoważonej turystyce (zwanego dalej „Protokołem”) jest umacnianie i ułatwianie współpracy między Stronami na rzecz rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach, dla dobra obecnego i przyszłych pokoleń, w celu maksymalizacji korzyści z turystyki dla bioróżnorodności, ekosystemów i rozwoju społeczno-gospodarczego, a także korzyści z bioróżnorodności dla turystyki, przy jednoczesnym ograniczeniu negatywnych ekologicznych, środowiskowych i społeczno-gospodarczych oddziaływań turystyki.
2. Dla osiągnięcia powyższych celów Strony będą:
  - (a) harmonizować i koordynować wysiłki na rzecz promowania zrównoważonej turystyki w Karpatach, dającej korzyści lokalnym społecznościom i opartej na wyjątkowym dziedzictwie naturalnym, krajobrazowym i kulturowym Karpat oraz umacniać współpracę w tym celu;
  - (b) realizować politykę zmierzającą do promowania współpracy transgranicznej w celu ułatwienia rozwoju zrównoważonej turystyki, obejmującą m. in. skoordynowane lub wspólne plany dotyczące transgranicznych lub przygranicznych obszarów chronionych i innych miejsc interesujących z turystycznego punktu widzenia.
3. W związku z powyższym Strony będą współpracować w szczególności w zakresie:
  - (a) promocji regionu karpackiego jako regionu zrównoważonej turystyki;
  - (b) opracowywania, promocji i marketingu usług, produktów i pakietów związanych ze zrównoważoną turystyką w regionie karpackim;
  - (c) zapewniania wspólnych, wysokich standardów jakości w zakresie rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach;

- (d) umacniania wkładu turystyki w zrównoważony rozwój lokalnych gospodarek Karpat;
- (e) zarządzania ruchem turystycznym i kierunkami turystycznymi w Karpatach z korzyścią dla środowiska i zrównoważonego rozwoju gospodarczego słabiej rozwiniętych obszarów;
- (f) umacniania wkładu turystyki w ochronę przyrody i zrównoważone wykorzystanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej Karpat, zgodnie z celami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej;
- (g) umacniania wkładu turystyki w zrównoważone rolnictwo w Karpatach;
- (h) umacniania wkładu turystyki w zrównoważoną gospodarkę leśną w Karpatach;
- (i) planowania zrównoważonego rozwoju transportu turystycznego i infrastruktury turystycznej w Karpatach;
- (j) umacniania wkładu turystyki w zachowanie i promocję dziedzictwa kulturowego i tradycyjnej wiedzy lokalnych społeczności Karpat;
- (k) umacniania wkładu turystyki w edukację społeczeństwa i budowanie społecznej świadomości zagadnień zrównoważonego rozwoju;
- (l) promocji współpracy transgranicznej w zakresie rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach;
- (m) zarządzania oddziaływaniem turystyki na biologiczną i krajobrazową różnorodność Karpat;
- (n) zarządzania oddziaływaniem turystyki karpackiej na środowisko;
- (o) zarządzania oddziaływaniami społeczno-gospodarczymi i kulturowymi turystyki karpackiej;
- (p) monitorowania skuteczności polityki i strategii służących rozwojowi zrównoważonej turystyki w Karpatach.

Artykuł 2 ***Zakres geograficzny***

1. Niniejszy Protokół stosuje się do regionu karpackiego (zwanego dalej „Karpatami”), zdefiniowanego przez Konferencję Stron.
2. Każda ze Stron może rozszerzyć stosowanie Protokołu na inne części swojego terytorium państwowego przez złożenie stosownego oświadczenia Depozytariuszowi.

Artykuł 3 ***Definicje***

Dla celów niniejszego Protokołu:

- (a) „Protokół o bioróżnorodności” oznacza Protokół o ochronie i zrównoważonym użytkowaniu różnorodności biologicznej i krajobrazowej do Konwencji Karpackiej, sporządzony w Bukareszcie dnia 19 czerwca 2008 r.;
- (b) „Różnorodność biologiczna” oznacza zróżnicowanie organizmów żywych, obejmujące różnorodność wewnątrzgatunkową oraz różnorodność gatunków i ekosystemów;
- (c) „Obszar przygraniczny” oznacza obszar podlegający jurysdykcji danej Strony i znajdujący się w pobliżu granicy państwowej z inną Stroną, w którym działania podejmowane po jednej stronie granicy mogą, w zależności od charakteru określonego działania, pośrednio lub bezpośrednio, korzystnie lub niekorzystnie oddziaływać na środowisko po drugiej stronie granicy państwowej;

- (d) „Ochrona” oznacza szereg działań niezbędnych dla zachowania korzystnego stanu ochrony naturalnych siedlisk oraz populacji dziko występujących gatunków zwierząt i roślin;
- (e) „Konferencja Stron” oznacza Konferencję Stron Konwencji Karpackiej;
- (f) „Konwencja Karpacka” oznacza Konwencję o ochronie i zrównoważonym rozwoju Karpat, sporządzoną w Kijowie dnia 22 maja 2003 r.;
- (g) „Gatunek zagrożony” oznacza gatunek zagrożony wyginięciem na całym obszarze swojego występowania lub na znacznej części tego obszaru;
- (h) „Obcy gatunek inwazyjny” oznacza gatunek nierodzimym, który, wprowadzony celowo lub przypadkowo poza swoimi naturalnymi siedliskami, zadomawia się, mnoży i rozprzestrzenia w sposób szkodliwy dla swojego nowego środowiska;
- (i) „Krajobraz” oznacza postrzegany przez ludzi obszar, którego charakter jest wynikiem działania i wzajemnych oddziaływań czynników naturalnych lub ludzkich;
- (j) „Różnorodność krajobrazowa” oznacza zróżnicowanie krajobrazów;
- (k) „Gatunek rodzimy” oznacza gatunek autochtoniczny dla danego regionu lub ekosystemu;
- (l) „Siedlisko naturalne” oznacza lądowy lub wodny obszar o określonych cechach geograficznych, abiotycznych i biotycznych, w którym w sposób naturalny występuje dany gatunek lub populacja;
- (m) „Obserwator” oznacza obserwatora zgodnie z definicją zawartą w art. 14 ust. 5 Konwencji Karpackiej;
- (n) „Strona” oznacza Stronę niniejszego Protokołu;
- (o) „Zainteresowana społeczność” oznacza społeczność, na którą wpływa lub może wpływać rozwój turystyki i związane z nim decyzje, lub która jest zainteresowana rozwojem turystyki i związanymi z nim decyzjami; definicja obejmuje ludy autochtoniczne i społeczności lokalne; dla celów niniejszej definicji za zainteresowane uznaje się organizacje pozarządowe promujące jakiegokolwiek aspekty zrównoważonego rozwoju i spełniające wymogi prawa krajowego;
- (p) „Obszar chroniony” oznacza geograficznie określony obszar wyznaczony i zarządzany w celu osiągnięcia określonych celów ochrony;
- (q) „Odtworzenie” oznacza przywrócenie ekosystemu lub siedliska do pierwotnego stanu pod względem struktury, naturalnego składu gatunkowego i naturalnych funkcji;
- (r) „Organ pomocniczy” oznacza organ pomocniczy ustanowiony zgodnie z art. 14 ust. 2 (e) Konwencji, w tym grupy robocze lub komitety;
- (s) „Rozwój zrównoważony” oznacza rozwój zaspokajający potrzeby i aspiracje obecnych pokoleń bez uszczerbku dla możliwości zaspokajania potrzeb i aspiracji przyszłych pokoleń;
- (t) „Zrównoważona turystyka” oznacza turystykę, która zapewnia zrównoważone korzystanie z zasobów środowiska, zapobiega zagrożeniom dla różnorodności biologicznej i krajobrazowej, od której jest ze swej istoty zależna i minimalizuje niekorzystne oddziaływania środowiskowe, ekologiczne, kulturowe i społeczne; stwarza możliwości edukacyjne, przyczyniając się do wzrostu wiedzy i szacunku dla naturalnych ekosystemów i zasobów biologicznych; szanuje społeczno-kulturową autentyczność

społeczności pełniących funkcję gospodarzy, zachowując ich architektoniczne i niematerialne dziedzictwo oraz tradycyjne wartości, przyczynia się do międzykulturowego zrozumienia i tolerancji, przyczynia się do opłacalnej, długofalowej działalności gospodarczej, zapewniając wszystkim zainteresowanym podmiotom sprawiedliwie rozłożone korzyści społeczno-gospodarcze, w tym stabilne perspektywy zatrudnienia i zarobkowania oraz usługi społeczne dla społeczności pełniących funkcję gospodarzy, i przyczyniając się do łagodzenia ubóstwa;

- (u) „Zrównoważone użytkowanie” oznacza użytkowanie składników różnorodności biologicznej w sposób i w tempie, które nie powodują w dłuższej perspektywie czasowej spadku różnorodności biologicznej, zachowujące potencjał zaspokajania potrzeb i aspiracji obecnych i przyszłych pokoleń;
- (v) „Transgraniczny obszar chroniony” oznacza obszar składający się z dwóch lub więcej obszarów chronionych, położonych w granicach terytoriów dwóch lub więcej Stron, przylegających do granicy państwowej, z których każdy pozostaje pod jurysdykcją właściwej Strony.

ROZDZIAŁ II ZOBOWIĄZANIA OGÓLNE

Artykuł 4

Harmonizacja polityki mającej na celu planowanie, rozwój i zarządzanie zrównoważoną turystyką w Karpatach

1. Każda ze Stron opracuje i wdroży na terytorium swojego kraju politykę i strategię mające na celu rozwój, zarządzanie i monitorowanie zrównoważonej turystyki w Karpatach, z uwzględnieniem polityki i strategii opracowanych i wdrożonych przez pozostałe Strony.
2. Strony rozważą i wykorzystają stosowane w skali międzynarodowej narzędzia i metodykę planowania, rozwoju i zarządzania turystyką, zwłaszcza na terenach szczególnie zagrożonych, których możliwości wykorzystania gospodarczego są ograniczone, a także zharmonizują ze sobą istniejące w poszczególnych krajach narzędzia i ramy planowania.
3. Strony prowadzić będą wymianę informacji między instytucjami rządowymi wszystkich szczebli oraz między wszystkimi zainteresowanymi podmiotami na temat najlepszych praktyk w dziedzinie rozwoju i zarządzania zrównoważoną turystyką, w tym informacji na temat planowania, norm, przepisów prawnych i ich egzekwowania, a także wymianę doświadczeń zdobytych przy wdrażaniu tych zasad.

Artykuł 5

Uwzględnienie celów zrównoważonej turystyki na terenie Karpat w politykach sektorowych

1. Strony uwzględnią cele niniejszego Protokołu w innych obszarach swojej polityki, w szczególności lecz nie wyłącznie dotyczącej planowania przestrzennego i zarządzania zasobami gruntowymi, ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej, gospodarowania wodami i dorzeczami, rolnictwa i leśnictwa, transportu i infrastruktury, przemysłu i energetyki.
2. Strony będą współpracować w zakresie uwzględniania zasad zrównoważonej turystyki w innych politykach sektorowych opracowywanych na szczeblu regionalnym lub globalnym, które mogłyby korzystnie oddziaływać lub mieć wpływ na ochronę i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej w Karpatach.

Artykuł 6

Udział władz regionalnych i lokalnych oraz innych zainteresowanych podmiotów

1. Każda ze Stron, w ramach swoich istniejących struktur instytucjonalnych, podejmie środki w celu zaangażowania właściwych instytucji, władz regionalnych i lokalnych oraz innych zainteresowanych podmiotów w przygotowanie i realizację polityki oraz wynikających z niej działań na rzecz rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach.
2. Każda ze Stron, w ramach swoich istniejących struktur instytucjonalnych, podejmie środki na rzecz ułatwienia koordynacji i współpracy między instytucjami, władzami i innymi zainteresowanymi podmiotami, wspomnianymi w ust. 1, w celu promowania solidarnej odpowiedzialności oraz wzmocnienia synergii.

Artykuł 7

Współpraca międzynarodowa

1. Strony będą zachęcać do aktywnej współpracy pomiędzy właściwymi instytucjami i organizacjami na szczeblu międzynarodowym w dziedzinie rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach.
2. Strony będą ułatwiać współpracę w dziedzinie rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach pomiędzy regionalnymi i lokalnymi władzami na szczeblu międzynarodowym oraz poszukiwać rozwiązań wspólnych problemów na najbardziej stosownym szczeblu.

ROZDZIAŁ III DZIAŁANIA SPECJALNE

Artykuł 8

Promowanie regionu karpackiego jako kierunku zrównoważonej turystyki

1. Każda ze Stron podejmie działania w celu promowania regionu karpackiego jako kierunku zrównoważonej turystyki w oparciu o unikalne wspólne dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe, obyczajowe i historyczne Karpat.
2. Strony będą współpracować w dziedzinie marketingu i promocji regionu karpackiego jako kierunku zrównoważonej turystyki, w szczególności przez promowanie, wspólną realizację oraz wspieranie wspólnych projektów i inicjatyw na rzecz rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach, wykorzystujących i promujących wyżej wspomniane wartości.

Artykuł 9

Rozwój, promowanie i marketing karpackich regionalnych produktów, usług i pakietów zrównoważonej turystyki

1. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu opracowanie i promowanie karpackich regionalnych produktów, usług i pakietów zrównoważonej turystyki, w szczególności oparte na wspólnym dziedzictwie przyrodniczym, kulturowym, obyczajowym i historycznym Karpat, oraz wzmocni ich marketing zarówno na rynkach krajowych jak i zagranicznych.
2. Strony będą współpracować w sprawie rozpoznania konkretnych karpackich przewag konkurencyjnych nad innymi regionami górskimi Europy w obszarze rozwoju zrównoważonej turystyki, które to przewagi mogłyby stworzyć wyjątkową ofertę sprzedaży karpackich regionalnych

produktów, usług i pakietów zrównoważonej turystyki na europejskich i światowych rynkach turystycznych.

3. Strony będą współpracować w zakresie rozwoju wspólnych karpackich regionalnych usług, produktów i pakietów zrównoważonej turystyki oraz ułatwiać współpracę odpowiednich zainteresowanych podmiotów działających w regionie Karpat w tym zakresie, w tym biur turystycznych i innych podmiotów sektora turystycznego.
4. Strony będą współpracować w zakresie tworzenia i wykorzystywania wspólnych karpackich regionalnych marek turystycznych.
5. Strony będą współpracować w zakresie opracowania i wdrażania wspólnych strategii promocyjnych i programów marketingowych dla wspólnych karpackich regionalnych produktów, usług i pakietów zrównoważonej turystyki.

Artykuł 10

Zapewnienie wspólnych wysokich standardów jakościowych zrównoważonej turystyki w Karpatach

1. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu promowanie standardów jakościowych w obszarze zrównoważonej turystyki w Karpatach.
2. Strony będą współpracować w obszarze opracowania, promowania i wdrażania wspólnych karpackich standardów jakościowych w turystyce w zakresie zakwaterowania, infrastruktury, usług i obsługi klienta, biorąc pod uwagę międzynarodowe i europejskie standardy.
3. Strony będą współpracować w obszarze opracowania, promowania i wdrażania wspólnego karpackiego systemu certyfikacji jakości turystyki, z uwzględnieniem międzynarodowych i regionalnych znaków jakości oraz systemów ich przyznawania lub też przez przyjęcie odpowiednich istniejących systemów certyfikacji.
4. Strony będą współpracować w obszarze opracowania, przyjmowania i realizacji wspólnej karpackiej polityki prowadzenia ciągłych i systematycznych badań jakości produktów i usług turystycznych w całym regionie karpackim, monitorowania poziomu zadowolenia gości oraz ich doświadczeń w miejscowościach turystycznych, w tym wzrostu poziomu świadomości zagadnień z zakresu zrównoważonego rozwoju oraz zwiększenia poziomu znajomości i poszanowania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Karpat.
5. Strony będą promować i wspierać wymianę doświadczeń oraz przykładowych dobrych praktyk w zakresie wprowadzania i utrzymywania standardów jakości usług turystycznych.
6. Strony będą promować i wspierać tworzenie i wdrażanie wspólnych planów działania, mających na celu poprawę jakości w sektorze usług zrównoważonej turystyki w Karpatach.

Artykuł 11
***Zwiększanie udziału turystyki w zrównoważonym rozwoju
gospodarki lokalnej na terenie Karpat***

1. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu zbadanie, promowanie i wspieranie synergii między rozwojem zrównoważonej turystyki a lokalnym rozwojem gospodarczym na terenie Karpat.
2. Strony będą współpracować w obszarze opracowania, przyjęcia i realizacji wspólnej karpackiej polityki promowania, etykietowania i certyfikacji produktów lokalnych i sieci producentów lokalnych, w szczególności zajmujących się sztuką i rzemiosłem tradycyjnym, a także lokalnych produktów, w tym produktów rolnych powstałych z wykorzystaniem lokalnych ras zwierząt domowych oraz odmian roślin uprawnych.
3. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu wspieranie i promowanie inicjatyw i projektów na rzecz zrównoważonego rozwoju turystyki w Karpatach, sprzyjających rozwojowi gospodarki lokalnej i bazujących na potencjale lokalnym przez szersze wykorzystanie lokalnych produktów i umiejętności, a także możliwości zatrudnienia lokalnej siły roboczej. Priorytetem powinny być inicjatywy i projekty, które:
  - (a) przyczyniają się do zapewnienia długotrwałego efektu działań ekonomicznych w obszarze turystyki;
  - (b) wzmacniają istniejącą wyjątkową ofertę danej miejscowości turystycznej;
  - (c) promują innowacyjność i różnorodność w turystyce oraz wnoszą wartość dodaną do aktualnej lokalnej oferty turystycznej danej miejscowości turystycznej, między innymi przez tworzenie nowych lokalnych i regionalnych produktów turystycznych;
  - (d) przyczyniają się do zróżnicowania ofert turystycznych w celu zmniejszenia negatywnych skutków sezonowości w turystyce przez zapewnienie wystarczającego popytu na usługi turystyczne i zatrudnienia również poza sezonem;
  - (e) przyczyniają się, w razie potrzeby, do zróżnicowania lokalnych działań ekonomicznych poza sektorem turystyki w celu zmniejszenia uzależnienia gospodarki lokalnej od turystyki;
  - (f) wzbogacają i uzupełniają aktualną lokalną ofertę turystyczną danej miejscowości turystycznej, a nie tworzą konkurencji dla już istniejących firm.
4. Każda ze Stron podejmie działania w celu promowania i wspierania rozwoju zrównoważonej turystyki w mniej wrażliwych i mniej rozwiniętych obszarach, mając na celu wsparcie zrównoważonego rozwoju gospodarczego słabiej rozwiniętych społeczności lokalnych, złagodzenie negatywnych tendencji w zakresie migracji i wyludnienia obszarów wiejskich, przyczynienie się do zmniejszenia ubóstwa oraz umożliwienie bardziej równomiernego podziału korzyści i dochodów z sektora usług turystycznych pomiędzy wszystkimi gminami regionu karpackiego.
5. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu rozwój umiejętności społeczności lokalnych w dziedzinie przygotowania propozycji projektów rozwoju zrównoważonej turystyki oraz umiejętności pozyskiwania funduszy na ich realizację.

Artykuł 12

Zarządzanie ruchem turystycznym w Karpatach z korzyścią dla środowiska i dla zrównoważonego lokalnego rozwoju gospodarczego

1. Strony, zgodnie z art. 12 Konwencji Karpackiej, będą współpracować w dziedzinie opracowania, przyjęcia i realizacji wspólnej karpackiej polityki stałego i systematycznego monitorowania ruchu turystycznego w regionie karpackim.
2. Mając na celu łagodzenie wpływu turystyki na wrażliwe ekosystemy górskie Karpat oraz zapewnienie bardziej równomiernego rozkładu ruchu turystycznego w regionie karpackim, każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu rozproszenie, przekierowanie i ukierunkowanie części ruchu turystycznego poza najpopularniejsze obecnie miejscowości turystyczne i obszary wrażliwe, takie jak obszary chronione, na obszary mniej wrażliwe ekologicznie, mniej rozwinięte i mniej wykorzystywane przez turystykę, lecz mające wystarczający potencjał umożliwiający wchłonięcie i przyjęcie części ruchu turystycznego.

Artykuł 13

Zwiększanie wkładu turystyki w ochronę i zrównoważone użytkowanie biologicznej i krajobrazowej różnorodności Karpat

1. Każda ze Stron podejmie na swoim terytorium działania mające na celu zbadanie przekazywania części dochodów z turystyki na wspieranie ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej i krajobrazowej Karpat, a w szczególności na tworzenie, zarządzanie i utrzymanie obszarów chronionych.
2. Strony będą współpracować w obszarze wymiany informacji i promowania przykładów dobrych praktyk dotyczących wkładu i korzyści z rozwoju zrównoważonej turystyki dla ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej i krajobrazowej Karpat.

Artykuł 14

Zwiększenie wkładu turystyki w zrównoważone rolnictwo na terenie Karpat

1. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu zbadanie, promowanie i wspieranie synergii między rozwojem zrównoważonej turystyki a zrównoważonym rolnictwem na terenie Karpat, a także ułatwienie współpracy w tym zakresie pomiędzy właściwymi władzami, instytucjami i zainteresowanymi podmiotami, w tym biurami turystycznymi i innymi podmiotami sektora turystyki.
2. Każda ze Stron, zgodnie z art. 7 i art. 11 Konwencji Karpackiej, podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu wspieranie i promowanie inicjatyw i projektów na rzecz rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach, stanowiące poważną zachętę ekonomiczną do utrzymania tradycyjnego gospodarowania gruntami rolnymi uprawianymi w Karpatach w sposób zrównoważony oraz do produkcji, etykietowania i certyfikacji lokalnych wyrobów powstałych z wykorzystaniem lokalnych produktów rolnych, lokalnych ras zwierząt domowych oraz odmian roślin uprawnych.
3. Strony będą współpracować w obszarze wymiany informacji i promowania przykładów dobrych praktyk dotyczących wkładu i korzyści z rozwoju zrównoważonej turystyki dla zrównoważonego rolnictwa na terenie Karpat.

Artykuł 15
Zwiększenie wkładu turystyki
w zrównoważoną gospodarkę leśną na terenie Karpat

1. Każda ze Stron biorąc pod uwagę wielorakie funkcje lasów, podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu zbadanie, promowanie i wspieranie synergii między rozwojem zrównoważonej turystyki a zrównoważoną gospodarką leśną na terenie Karpat, a także ułatwienie współpracy w tym zakresie pomiędzy właściwymi władzami, instytucjami, zarządcami lasów i zainteresowanymi podmiotami, w tym biurami turystycznymi i innymi podmiotami sektora turystyki.
2. Strony będą współpracować w obszarze wymiany informacji i promowania przykładowych dobrych praktyk dotyczących wkładu i korzyści z rozwoju zrównoważonej turystyki dla zrównoważonej gospodarki leśnej na terenie Karpat.

Artykuł 16
Planowanie zrównoważonego rozwoju transportu
i infrastruktury turystycznej na terenie Karpat

1. Każda ze Stron, zgodnie z art. 8 ust. 1 Konwencji Karpackiej oraz art. 5, art. 8, art. 9 i art. 12 Protokołu o bioróżnorodności, będzie prowadzić politykę planowania zrównoważonego transportu turystycznego na terenie Karpat, uwzględniającą specyfikę środowiska górskiego.
2. Strony, zgodnie z art. 8 ust. 2 Konwencji Karpackiej, będą współpracować na rzecz rozwoju zrównoważonych systemów transportowych w obszarach przygranicznych w Karpatach w celu zapewnienia mieszkańcom i turystom korzyści płynących z mobilności i możliwości dojazdu, a także w celu ułatwienia rozwoju zrównoważonej turystyki w obszarach przygranicznych oraz intensyfikacji współdziałania i współpracy między społecznościami lokalnymi zamieszkującymi obszary przygraniczne.
3. Strony, zgodnie z art. 8 ust. 3 Konwencji Karpackiej, będą współpracować na rzecz opracowania modeli przyjaznego dla środowiska transportu turystycznego w ekologicznie wrażliwych obszarach Karpat.
4. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu promowanie i wspieranie projektów zrównoważonego rozwoju sieci transportowych, usprawniających dostęp środkami transportu publicznego do miejscowości i ośrodków turystycznych na terenie Karpat, a także zachęcanie turystów do korzystania z tych usług.
5. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu zmniejszenie uzależnienia od pojazdów zmotoryzowanych w obrębie i w sąsiedztwie miejscowości i ośrodków turystycznych w Karpatach.
6. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu wspieranie rewitalizacji i modernizacji istniejących obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej zamiast budowy nowych obiektów w Karpatach.
7. Strony będą współpracować w zakresie wymiany informacji i promowania przykładów dobrych praktyk dotyczących zrównoważonego rozwoju transportu i infrastruktury turystycznej w Karpatach.

Artykuł 17

Zwiększenie wkładu turystyki w ochronę i promowanie dziedzictwa kulturowego i tradycyjnej wiedzy społeczności lokalnych na terenie Karpat

1. Strony, zgodnie z art. 11 Konwencji Karpackiej, będą współpracować w dziedzinie opracowania, przyjęcia i wdrażania wspólnych zasad rozwoju zrównoważonej turystyki na terenie Karpat, sprzyjających ochronie i promowaniu dziedzictwa kulturowego i tradycyjnej wiedzy społeczności lokalnych, wzmocnieniu i poszanowaniu ich tożsamości społeczno-kulturowej na terenie Karpat, a także zachowaniu ich powstałego i wciąż żywego dziedzictwa kulturowego oraz tradycyjnych wartości.
2. Każda ze Stron podejmie działania mające na celu promowanie i wspieranie rozwoju zrównoważonych działań w obszarze turystyki, sprzyjających ochronie i promowaniu dziedzictwa kulturowego i tradycyjnej wiedzy społeczności lokalnych w Karpatach, a w szczególności inicjatyw i projektów na rzecz rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach, tworzących poważne zachęty ekonomiczne do ochrony obiektów architektury tradycyjnej, lokalnych ras zwierząt gospodarskich i odmian roślin uprawnych, jak również do kontynuacji tradycyjnych sposobów i praktyk użytkowania ziemi, produkcji i sprzedaży lokalnych wyrobów, sztuki i rękodzieła.
3. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu zachęcanie do przekazywania części dochodów z turystyki na wspieranie ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego i tradycyjnej wiedzy społeczności lokalnych na terenie Karpat, a w szczególności na ochronę i rewitalizację obiektów architektury tradycyjnej, tradycyjnego rzemiosła, sposobów użytkowania ziemi, miejscowych ras zwierząt gospodarskich i odmian roślin uprawnych.

Artykuł 18

Zwiększenie wkładu turystyki w edukację społeczeństwa i podnoszenie świadomości w kwestiach związanych ze zrównoważonym rozwojem

1. Każda ze Stron podejmie działania mające na celu promowanie i wspieranie inicjatyw i projektów na rzecz podnoszenia świadomości w kwestiach zrównoważonego rozwoju, związanych ze zrównoważonym rozwojem turystyki w Karpatach.
2. Strony będą współpracować w dziedzinie stworzenia wspólnej karpackiej edukacji ekologicznej, programów interpretacji przyrody i dziedzictwa kulturowego, a także innych programów podnoszenia świadomości, mających związek z rozwojem zrównoważonej turystyki w Karpatach, których celem będzie:
  - (a) podniesienie świadomości społeczności lokalnych, biur turystycznych i dostawców usług turystycznych, turystów oraz całego społeczeństwa w kwestiach dotyczących zrównoważonego rozwoju Karpat;
  - (b) zwiększenie znajomości i poszanowania naturalnych ekosystemów i zasobów biologicznych Karpat;
  - (c) podniesienia rangi ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej na szczeblu krajowym i lokalnym;
  - (d) zwiększenie znajomości i poszanowania dziedzictwa kulturowego i tradycyjnej wiedzy społeczności lokalnych na terenie Karpat;
  - (e) promowanie praktyk zrównoważonej turystyki oraz właściwych zachowań turystów w celu zminimalizowania negatywnych skutków, np. poprzez opracowanie wspólnego „Karpackiego kodeksu dobrych praktyk w zrównoważonej turystyce”;
  - (f) promowanie pozytywnych skutków rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach.

Artykuł 19

Wymiana informacji i doświadczeń, tworzenie możliwości rozwoju zrównoważonej turystyki i zarządzania nią na terenie Karpat

1. Strony będą współpracować w dziedzinie wymiany informacji i doświadczeń oraz promowania przykładów dobrych praktyk dotyczących rozwoju zrównoważonej turystyki i zarządzania nią na terenie Karpat.
2. Strony będą sprzyjać współpracy międzynarodowej pomiędzy instytucjami naukowymi w zakresie rozwoju zrównoważonej turystyki i zarządzania nią na terenie Karpat, w szczególności w zakresie harmonizacji systemów monitorowania, udostępniania i dostosowywania baz danych oraz podejmowania wspólnych programów i projektów badawczych na terenie Karpat.
3. Strony zapewnią, by krajowe wyniki badań i monitoringu, przyczyniające się do osiągnięcia celów niniejszego Protokołu, były włączane do wspólnego stałego systemu obserwacyjno-informacyjnego i były udostępniane opinii publicznej w ramach istniejących struktur instytucjonalnych.
4. Strony będą sprzyjać transferowi i wykorzystaniu przyjaznych dla środowiska, społecznie akceptowalnych i odpowiednich technologii oraz know-how w zakresie planowania, rozwoju i zarządzania zrównoważoną turystyką w Karpatach.
5. Strony będą współpracować w dziedzinie opracowania wspólnych programów edukacyjnych i szkoleniowych w obszarach związanych z rozwojem i zarządzaniem zrównoważoną turystyką na terenie Karpat, a także promować i wspierać rozwój sieci ekspertów w celu wymiany wiedzy, umiejętności i informacji w tej dziedzinie.
6. Strony będą współpracować w dziedzinie rozwoju i wzmocnienia zasobów ludzkich i możliwości instytucjonalnych, postrzeganych jako sprzyjające realizacji celów niniejszego Protokołu.

Artykuł 20

Promowanie współpracy transgranicznej w dziedzinie rozwoju zrównoważonej turystyki na terenie Karpat

1. Strony, zgodnie z art. 9 ust. 2 Konwencji Karpackiej, będą prowadzić politykę mającą na celu promowanie współpracy transgranicznej w celu ułatwienia rozwoju zrównoważonej turystyki na obszarach przygranicznych Karpat.
2. Każda ze Stron opracuje i wdroży plany zarządzania w celu wzmocnienia rozwoju zrównoważonej turystyki na obszarach przygranicznych Karpat.
3. Strony, zgodnie z art. 9 ust. 2 Konwencji Karpackiej, podejmą działania mające na celu koordynację planów zarządzania w zakresie rozwoju zrównoważonej turystyki lub opracują ze Stroną sąsiadującą lub Stronami sąsiadującymi wspólne plany zarządzania dla swoich obszarów przygranicznych w Karpatach, w szczególności dla transgranicznych lub przygranicznych obszarów chronionych i innych miejsc o walorach turystycznych.

Artykuł 21
Zarządzanie wpływem turystyki
na biologiczną i krajobrazową różnorodność Karpat

1. Strony będą stosować zasady przezorności i zapobiegania przez ocenianie i uwzględnianie możliwych bezpośrednich lub pośrednich, krótko- lub długoterminowych wpływów, w tym kumulacyjnych skutków projektów rozwoju infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej, jak również działań turystycznych, rekreacyjnych i sportowych, które mogą szkodliwie wpływać na biologiczną i krajobrazową różnorodność Karpat. W tym zakresie Strony będą realizować procedury właściwej oceny potencjalnych szkodliwych oddziaływań projektów, planów i działań związanych z rozwojem turystyki w Karpatach, w tym oddziaływań transgranicznych.
2. Strony, zgodnie z art. 12 Konwencji Karpackiej, będą współpracować w dziedzinie opracowania, przyjęcia i realizacji wspólnej karpackiej polityki stałego i systematycznego monitorowania skutków bieżących i planowanych działań w obszarze turystyki w stosunku do różnorodności biologicznej i krajobrazowej Karpat, która to polityka realizowana będzie na szczeblu regionalnym, krajowym i lokalnym, w szczególności w odniesieniu do:
  - (a) ochrony, utrzymania, odtworzenia i zrównoważonego użytkowania zagrożonych naturalnych i pół-naturalnych siedlisk rodzimych dla Karpat, uwzględnionych na „Karpackiej czerwonej liście siedlisk” - zgodnie z art. 8 ust. 1 Protokołu o bioróżnorodności;
  - (b) spójności, ciągłości, łączenia i utrzymania obszarów chronionych i innych obszarów istotnych dla różnorodności biologicznej i krajobrazowej Karpat oraz dla spójności sieci ekologicznej w Karpatach - zgodnie z art. 9 Protokołu o bioróżnorodności;
  - (c) ochrony zagrożonych, rodzimych dla Karpat gatunków flory i fauny, wskazanych na "Karpackiej czerwonej liście gatunków” - zgodnie z art. 12 ust. 1 Protokołu o bioróżnorodności;
  - (d) zapobiegania wprowadzaniu lub uwalnianiu inwazyjnych gatunków obcych i/lub organizmów genetycznie zmodyfikowanych, które mogłyby szkodliwie oddziaływać na środowisko, powodując negatywne skutki dla różnorodności biologicznej, ekosystemów, siedlisk lub gatunków Karpat - zgodnie z art. 13 ust. 1 Protokołu o bioróżnorodności.
3. Każda ze Stron ustanowi warunki i kryteria, w tym stosowne środki zaradcze i kompensacyjne, na podstawie których można będzie przyjmować politykę, projekty i działania dotyczące rozwoju turystyki potencjalnie wywołującego szkodliwe skutki w stosunku do różnorodności biologicznej i krajobrazowej Karpat.
4. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu zapobieganie, łagodzenie oraz w razie potrzeby kompensację ewentualnych niekorzystnych oddziaływań turystyki na różnorodność biologiczną i krajobrazową Karpat.

Artykuł 22
Zarządzanie oddziaływaniem turystyki
na środowisko w Karpatach

1. Strony będą stosować zasady przezorności i zapobiegania przez ocenianie i uwzględnianie możliwych bezpośrednich lub pośrednich, krótko- lub długoterminowych wpływów, w tym kumulacyjnych skutków projektów rozwoju infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej, jak również działań turystycznych, rekreacyjnych i sportowych, które mogą szkodliwie wpływać na środowisko Karpat.

W tym zakresie, Strony będą realizować procedury właściwej oceny potencjalnych szkodliwych oddziaływań projektów, planów i działań związanych z rozwojem turystyki w Karpatach, w tym oddziaływań transgranicznych.

2. Strony, zgodnie z art. 12 Konwencji Karpackiej, będą współpracować w dziedzinie opracowania, przyjęcia i realizacji wspólnej karpackiej polityki stałego i systematycznego monitorowania oddziaływania na środowisko ze strony bieżących i planowanych działań w obszarze turystyki w Karpatach, która to polityka realizowana będzie na szczeblu regionalnym, krajowym i lokalnym, w szczególności w odniesieniu do wykorzystania zasobów naturalnych takich jak ziemia, gleby, wody, lasy i energia, a także w odniesieniu do kwestii związanych z gospodarką ściekami, odpadami i zanieczyszczeniem powietrza.
3. Każda ze Stron ustanowi warunki i kryteria, w tym stosowne środki zaradcze i kompensacyjne, na podstawie których można będzie przyjmować politykę, projekty i działania dotyczące rozwoju turystyki, uwzględniając jej potencjalne szkodliwe oddziaływanie na środowisko Karpat.
4. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu zapobieganie, łagodzenie oraz w razie potrzeby kompensację ewentualnych niekorzystnych oddziaływań turystyki na środowisko w Karpatach.

Artykuł 23

Zarządzanie społeczno-ekonomicznymi i kulturowymi skutkami turystyki w Karpatach

1. Strony będą stosować zasady przezorności i zapobiegania przez ocenianie i uwzględnianie możliwych bezpośrednich lub pośrednich, krótko- lub długoterminowych wpływów, w tym kumulacyjnych skutków projektów rozwoju infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej, jak również działań turystycznych, rekreacyjnych i sportowych, które mogą wywierać szkodliwy wpływ społeczno-ekonomiczny i kulturowy na terenie Karpat. W tym zakresie Strony będą realizować procedury właściwej oceny potencjalnych szkodliwych oddziaływań projektów, planów i działań związanych z rozwojem turystyki w Karpatach, w tym oddziaływań transgranicznych.
2. Strony, zgodnie z art. 12 Konwencji Karpackiej, będą współpracować w dziedzinie opracowania, przyjęcia i realizacji wspólnej karpackiej polityki stałego i systematycznego monitorowania i oceny skutków społeczno-ekonomicznych i kulturowych turystyki na terenie Karpat, która to polityka realizowana będzie na szczeblu regionalnym, krajowym i lokalnym.
3. Każda ze Stron podejmie na terytorium swojego kraju działania mające na celu zapobieganie, łagodzenie oraz w razie potrzeby kompensację ewentualnych niekorzystnych społeczno-ekonomicznych i kulturowych oddziaływań turystyki na terenie Karpat.

Artykuł 24

Monitorowanie skuteczności polityki i strategii rozwoju zrównoważonej turystyki na terenie Karpat

1. Każda ze Stron będzie monitorować skuteczność polityki i strategii rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach, realizowanej na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym.
2. Strony, zgodnie z art. 12 Konwencji Karpackiej, będą współpracować w dziedzinie opracowania, przyjęcia i realizacji wspólnej karpackiej polityki stałego i systematycznego monitorowania skutków

realizowanej polityki i strategii na rzecz rozwoju zrównoważonej turystyki na terenie Karpat, która to polityka realizowana będzie na szczeblu regionalnym, krajowym i lokalnym, przez określenie i stosowanie wspólnie uzgodnionego zestawu wskaźników, w szczególności uwzględniających, oceniających i mierzących:

- (a) wkład polityki i strategii rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach w ochronę i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej Karpat, zgodnie z art. 4 Konwencji Karpackiej i Protokołem o bioróżnorodności;
- (b) wkład polityki i strategii rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach w ochronę i zrównoważone użytkowanie zasobów wodnych Karpat, zgodnie z art. 6 Konwencji Karpackiej;
- (c) wkład polityki i strategii rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach w zrównoważone rolnictwo, a w szczególności w utrzymanie tradycyjnego gospodarowania gruntami rolnymi uprawianymi w Karpatach w sposób zrównoważony, zgodnie z art. 7 Konwencji Karpackiej;
- (d) wkład polityki i strategii rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach w utrzymanie zrównoważonej gospodarki leśnej w Karpatach, zgodnie z art. 7 Konwencji Karpackiej;
- (e) wkład polityki i strategii rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach w rozwój zrównoważonego transportu i infrastruktury, zgodnie z art. 8 Konwencji Karpackiej;
- (f) wkład polityki i strategii rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach w ochronę i promowanie dziedzictwa kulturowego i tradycyjnej wiedzy społeczności lokalnych w Karpatach, zgodnie z art. 11 Konwencji Karpackiej;
- (g) skuteczność polityki i strategii rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach w zakresie lepszego zarządzania oddziaływaniami na środowisko w Karpatach;
- (h) skuteczność polityki i strategii rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach w zakresie lepszego zarządzania skutkami społeczno-kulturowymi w Karpatach;
- (i) skuteczność polityki i strategii rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach w zakresie poprawy standardów jakościowych w sektorze turystyki w Karpatach;
- (j) skuteczność polityki i strategii rozwoju zrównoważonej turystyki w Karpatach w zakresie generowania dochodów i zatrudnienia w obszarze turystyki w Karpatach w wymiarze krótko- i długoterminowym;
- (k) proporcję przychodów z turystyki zachowywanych przez społeczności lokalne, a także ogólny wkład turystyki w zrównoważony rozwój lokalnej gospodarki i dobrobytu społeczności lokalnych w Karpatach.

Artykuł 25

Wspólne programy i projekty

Każda ze Stron będzie uczestniczyć, stosownie do swoich potrzeb i możliwości, we wspólnych programach i projektach obejmujących działania wymienione w art. 1 w ustępach 2 i 3, wspólnie podejmowane przez Strony na terenie Karpat.

ROZDZIAŁ IV WDRAŻANIE, MONITORING I OCENA

Artykuł 26

Wytyczne Konwencji o różnorodności biologicznej („KRB”) w sprawie różnorodności biologicznej i rozwoju turystyki

1. Mając na celu planowanie, rozwój i zarządzanie działaniami w obszarze turystyki w Karpatach w sposób ekologiczny, ekonomiczny i społecznie zrównoważony, Strony będą promować uwzględnianie Wytycznych KRB w sprawie różnorodności biologicznej i rozwoju turystyki w opracowywaniu i zmianach swoich strategii i planów rozwoju turystyki w Karpatach i w innych strategiach sektorowych z nimi związanych, na odpowiednich poziomach, w konsultacji z zainteresowanymi podmiotami, w tym biurami turystycznymi i wszelkimi innymi podmiotami w sektorze turystyki.
2. Strony rozważą ustanowienie systemów monitorowania i raportowania w oparciu o wskaźniki wymienione w Wytycznych KRB w sprawie różnorodności biologicznej i rozwoju turystyki oraz w zestawie wskaźników Światowej Organizacji Turystyki w celu oceny zakresu zastosowania i stanu realizacji tych Wytycznych w regionie karpackim.
3. Strony Konwencji Karpackiej będą dążyć do osiągnięcia synergii w realizacji innych dwustronnych i wielostronnych porozumień istotnych z punktu widzenia Wytycznych KRB oraz mających znaczenie dla realizacji niniejszego Protokołu na terenie Karpat, między innymi Konwencji z Aarhus, Konwencji Ramsarskiej, Konwencji o ochronie gatunków wędrownych, Konwencji w sprawie światowego dziedzictwa, Ramowej Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawie zwalczania zmian klimatu, Europejskiej Konwencji Krajobrazowej i innych porozumień.

Artykuł 27

Wdrażanie

1. Każda ze Stron podejmie odpowiednie środki prawne i administracyjne w celu zapewnienia wdrożenia postanowień niniejszego Protokołu i będzie monitorować skuteczność tych środków.
2. Każda ze Stron zbada możliwości wspierania środkami finansowymi wdrażania postanowień niniejszego Protokołu.
3. Konferencja Stron opracuje i przyjmie strategię rozwoju zrównoważonej turystyki na terenie Karpat, która towarzyszyć będzie realizacji niniejszego Protokołu.

Artykuł 28

Edukacja, informacja i świadomość społeczna

1. Strony będą popierać edukację, informację i podnoszenie świadomości społeczeństwa w odniesieniu do celów, środków i wdrażania niniejszego Protokołu.
2. Strony zapewnią dostęp społeczeństwa do informacji dotyczących wdrażania niniejszego Protokołu.

Artykuł 29 **Spotkanie Stron**

1. Konferencja Stron Konwencji Karpackiej będzie służyć jako spotkanie Stron niniejszego Protokołu.
2. Strony Konwencji Karpackiej, które nie są Stronami niniejszego Protokołu mogą uczestniczyć jako obserwatorzy w Konferencji Stron służącej jako spotkanie Stron Protokołu. Gdy Konferencja Stron służy jako spotkanie Stron niniejszego Protokołu, decyzje na podstawie niniejszego Protokołu podejmują tylko Strony Protokołu.
3. Jeśli Konferencja Stron służy jako spotkanie Stron niniejszego Protokołu, każdy członek prezydium Konferencji Stron reprezentujący Stronę Konwencji, która w tym czasie nie jest Stroną Protokołu, będzie zastąpiony przez członka wybranego spośród Stron niniejszego Protokołu.
4. Regulamin Konferencji Stron stosuje się *mutatis mutandis* do spotkania Stron, jeżeli Konferencja Stron służąca jako spotkanie Stron niniejszego Protokołu jednogłośnie nie zdecyduje inaczej.
5. Pierwsza sesja Konferencji Stron służącej jako spotkanie Stron Protokołu zostanie zwołana przez Sekretariat w połączeniu z pierwszą sesją Konferencji Stron, która jest planowana po wejściu w życie niniejszego Protokołu. Kolejne zwyczajne sesje Konferencji Stron służącej jako spotkania Stron Protokołu będą się odbywały w połączeniu ze zwyczajnymi sesjami Konferencji Stron, o ile Konferencja Stron służąca jako spotkanie Stron niniejszego Protokołu nie zdecyduje inaczej.
6. Konferencja Stron służąca jako spotkanie Stron niniejszego Protokołu będzie, w ramach swojego mandatu, podejmować decyzje potrzebne w celu popierania jego skutecznego wdrażania. Zrealizuje ona funkcje przypisane jej przez Protokół i:
  - (a) sformułuje zalecenia w sprawach niezbędnych w celu wdrażania niniejszego Protokołu;
  - (b) powoła takie organy pomocnicze, jakie uzna za stosowne w celu wdrażania niniejszego Protokołu;
  - (c) rozpatrzy i przyjmie, w miarę potrzeb, zmiany do niniejszego Protokołu, jakie uzna za stosowne w celu wdrażania niniejszego Protokołu; oraz
  - (d) zrealizuje wszelkie inne funkcje, jakie mogą być wymagane w celu wdrożenia niniejszego Protokołu.

Artykuł 30 **Sekretariat**

1. Sekretariat ustanowiony w art. 15 Konwencji Karpackiej będzie służyć jako Sekretariat niniejszego Protokołu.
2. Art. 15 ust. 2 Konwencji Karpackiej dotyczący funkcji Sekretariatu stosuje się, *mutatis mutandis*, do niniejszego Protokołu.

Artykuł 31 **Organy pomocnicze**

1. Każdy organ pomocniczy ustanowiony przez Konwencję Karpacką lub na jej podstawie może, na podstawie decyzji Konferencji Stron służącej jako spotkanie Stron niniejszego Protokołu, służyć

Protokołowi, w którym to przypadku w ramach spotkania Stron zostaną sprecyzowane funkcje, które będzie realizował ten organ.

2. Strony Konwencji Karpackiej, które nie są Stronami niniejszego Protokołu, mogą uczestniczyć w obradach każdego takiego organu pomocniczego w charakterze obserwatorów. Gdy organ pomocniczy Konwencji Karpackiej służy jako organ pomocniczy niniejszego Protokołu, decyzje na podstawie Protokołu będą podejmowane tylko przez Strony Protokołu.
3. Gdy organ pomocniczy Konwencji Karpackiej sprawuje swoje funkcje w odniesieniu do Spraw dotyczących niniejszego Protokołu, każdy członek prezydium takiego organu pomocniczego reprezentujący Stronę Konwencji Karpackiej, która w tym czasie nie jest Stroną Protokołu, będzie zastąpiony przez członka wybranego przez Strony Protokołu spośród Stron Protokołu.
4. Regulamin Konferencji Stron Konwencji Karpackiej będzie mieć zastosowanie *mutatis mutandis* do uczestnictwa obserwatorów w pracach organów pomocniczych działających na rzecz niniejszego Protokołu.

Artykuł 32

Monitorowanie wypełniania zobowiązań

1. Strony będą systematycznie składać Konferencji Stron sprawozdania na temat działań dotyczących niniejszego Protokołu i rezultatów podjętych działań. Konferencja Stron określi terminy i formę składania takich sprawozdań.
2. Obserwatorzy mogą przedstawiać Konferencji Stron i/lub Komitetowi Wdrożeniowemu Konwencji Karpackiej (zwanego dalej „Komitetem Wdrożeniowym”) wszelkie informacje lub sprawozdania dotyczące wdrażania postanowień niniejszego Protokołu i zastosowania się do nich.
3. Komitet Wdrożeniowy zgromadzi, oceni i przeanalizuje informacje istotne dla potrzeb wdrażania niniejszego Protokołu i będzie monitorować zastosowanie się Stron do postanowień niniejszego Protokołu.
4. Komitet Wdrożeniowy przedstawi Konferencji Stron zalecenia dotyczące wdrażania i niezbędnych środków dla zastosowania się do Protokołu.
5. Konferencja Stron przyjmie lub zaleci niezbędne działania.

Artykuł 33

Ocena skuteczności postanowień

1. Strony będą systematycznie badać i oceniać skuteczność postanowień niniejszego Protokołu.
2. Konferencja Stron służąca jako spotkanie Stron niniejszego Protokołu może rozpatrzyć przyjęcie stosownych zmian do niniejszego Protokołu, jeżeli są one potrzebne na rzecz realizacji jego celów.
3. Strony będą ułatwiały zaangażowanie władz regionalnych i lokalnych oraz innych zainteresowanych podmiotów w proces, o którym mowa w ust. 1.

ROZDZIAŁ V POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 34 *Związki pomiędzy Konwencją Karpacką a Protokołem*

Niniejszy Protokół stanowi Protokół do Konwencji Karpackiej w rozumieniu jej art. 2 ust. 3 oraz wszelkich innych stosownych artykułów Konwencji Karpackiej.

Artykuł 35 *Wejście w życie, zmiany Protokołu, odstąpienie od Protokołu oraz rozstrzygnięcie sporów*

1. Do niniejszego Protokołu zastosowanie mieć będą, *mutatis mutandis*, postanowienia art. 19, art. 20, art. 21 ust. 2 - 4 oraz art. 22 Konwencji Karpackiej dotyczące wejścia w życie, zmian i odstąpienia od niniejszego Protokołu oraz rozstrzygnięcia sporów.
2. Stroną niniejszego Protokołu może zostać wyłącznie Strona Konwencji Karpackiej.

Artykuł 36 *Zastrzeżenia*

Do niniejszego Protokołu nie mogą być wnoszone żadne zastrzeżenia.

Artykuł 37 *Depozytariusz*

Depozytariuszem niniejszego Protokołu jest Rząd Ukrainy.

Artykuł 38 *Powiadomienia*

Depozytariusz jest zobowiązany, w odniesieniu do niniejszego Protokołu, powiadomić każdą Stronę porozumienia o:

- (a) każdym podpisaniu,
- (b) zdeponowaniu jakiegokolwiek dokumentu ratyfikacyjnego, zatwierdzenia lub przyjęcia,
- (c) każdej dacie wejścia w życie,
- (d) każdej deklaracji złożonej przez Stronę porozumienia lub sygnatariusza,
- (e) każdym przypadku wypowiedzenia, zgłoszonym przez Stronę porozumienia, wraz z datą wejścia tego wypowiedzenia w życie.

Artykuł 39 *Podpisy*

Niniejszy Protokół będzie otwarty do podpisu u Depozytariusza w okresie od dnia 27 maja 2011 r. do dnia 27 maja 2012 r.

Sporządzono w Bratysławie dnia 27 maja 2011 r. w jednym egzemplarzu oryginalnym w języku angielskim.

Egzemplarz oryginalny Protokołu będzie złożony u Depozytariusza, który przekaze jego uwierzytelnione kopie wszystkim Stronom.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie do tego upoważnieni, podpisali niniejszy Protokół

Protocol on Sustainable Tourism to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians

THE PARTIES TO THIS PROTOCOL

IN ACCORDANCE with their tasks, arising from the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians done in Kyiv on 22 May 2003, hereinafter referred to as the "Carpathian Convention", of pursuing a comprehensive policy and cooperating for the protection and sustainable development of the Carpathians;

IN COMPLIANCE with their obligations under Article 9 of the Carpathian Convention;

IN COMPLIANCE with their obligations under the Protocol on Conservation and Sustainable Use of Biological and Landscape Diversity to the Carpathian Convention;

NOTING that all Parties to the Protocol are Parties to the Convention on Biological Diversity (Rio de Janeiro, 1992) hereinafter referred to as the "CBD", and RECALLING the Memorandum of Cooperation between the Convention on Biological Diversity and the Alpine Convention and the Carpathian Convention signed on 29 May 2008 in Bonn, and Decision 11 of the 2nd Conference of the Parties (COP2) to the Carpathian Convention which recommends to make enhanced efforts for the implementation of the CBD Programme of Work on Mountain Biological Diversity;

RECALLING Decision VII/14 of the CBD COP7 which adopted the Guidelines on Biodiversity and Tourism Development and invited Governments to integrate these Guidelines in the development or review of their strategies and plans for tourism development;

NOTING other relevant conventions and agreements, in particular the European Landscape Convention (Florence, 2000), the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (Paris, 1972), the Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Espoo, 1991) and the Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Århus, 1998);

RECOGNIZING the importance of mountain areas, as enshrined in Chapter 13 (Sustainable Mountain Development) of the Declaration on Environment and Development ("Agenda 21", Rio de Janeiro, 1992);

RECALLING the Programme for the further implementation of the Declaration on Environment and Development ("Agenda 21", Rio de Janeiro, 1992), the Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development, and ACKNOWLEDGING the endeavors and achievements of the Commission on Sustainable Development (CSD) in cooperation with the World Tourism Organization (UNWTO) aiming to promote sustainable tourism;

CONSIDERING that the unique biological and cultural diversity and the common heritage of the Carpathians constitute important assets for the development of sustainable tourism;

RECOGNIZING the increasing importance of tourism for social and economic development at local, national and regional levels, and that the development of sustainable tourism in the Carpathians may constitute an opportunity for the economic development of less developed areas as well as for the diversification of local economies, and present a significant potential for realizing benefits in terms of the conservation of biological diversity and the sustainable use of its components.

RECOGNIZING that the Carpathians constitute the living environment for the local people, and ACKNOWLEDGING the contribution of the local people to sustainable social, cultural and economic development, and to preserving traditional knowledge in the Carpathians;

CONVINCED that efforts to protect, maintain and sustainably manage the natural and cultural resources of the Carpathians cannot be achieved by one country alone and require regional cooperation, and RESOLVED to cooperate on the development of sustainable tourism in the Carpathians with the objective to ensure that tourism in the Carpathians is developed in harmony with environmental considerations and integrates socio-economic benefits with the conservation of biological and cultural diversity;

HAVE AGREED AS FOLLOWS:

CHAPTER I OBJECTIVES, GEOGRAPHICAL SCOPE AND DEFINITIONS

Article 1 *General objectives and principles*

1. In accordance with Article 9 of the Carpathian Convention the objective of the Protocol on Sustainable Tourism (hereinafter referred to as "the Protocol") is to enhance and facilitate cooperation of the Parties for the development of sustainable tourism in the Carpathians for the benefit to present and future generations, with the objective to maximize the positive benefits of tourism to biodiversity, ecosystems, and economic and social development, and of biodiversity to tourism, while mitigating negative ecological, environmental and socio-economic impacts from tourism.
2. To achieve the above objectives, the Parties shall:
  - (a) harmonize and coordinate their efforts on promoting sustainable tourism in the Carpathians, providing benefits to the local people, based on the exceptional nature, landscapes and cultural heritage of the Carpathians, and increase cooperation to this effect;
  - (b) pursue policies aiming at promoting transboundary cooperation in order to facilitate sustainable tourism development, such as coordinated or joint management plans for transboundary or bordering protected areas, and other sites of touristic interest.
3. The Parties shall therefore cooperate especially on:
  - (a) promoting the Carpathian region as the destination for sustainable tourism;

- (b) developing, promoting and marketing the Carpathian regional sustainable tourism services, products and packages;
- (c) ensuring the common high quality standards for sustainable tourism development in the Carpathians;
- (d) enhancing the contribution of tourism to the sustainable development of local economies in the Carpathians;
- (e) managing tourist traffic and tourist destinations in the Carpathians for the benefit of the environment and sustainable local economic development in less developed areas;
- (f) enhancing the contribution of tourism to the conservation and sustainable use of biological and landscape diversity of the Carpathians in accordance with the objectives of the European Landscape Convention;
- (g) enhancing the contribution of tourism to sustainable agriculture in the Carpathians;
- (h) enhancing the contribution of tourism to sustainable forest management in the Carpathians;
- (i) planning sustainable development of tourist transport and infrastructure in the Carpathians;
- (j) enhancing the contribution of tourism to the preservation and promotion of the cultural heritage and of traditional knowledge of the local people in the Carpathians;
- (k) enhancing the contribution of tourism to public education and awareness on sustainability issues;
- (l) promoting transboundary cooperation on sustainable tourism development in the Carpathians;
- (m) managing the impacts of tourism on the biological and landscape diversity of the Carpathians;
- (n) managing environmental impacts of tourism in the Carpathians;
- (o) managing socio-economic and cultural impacts of tourism in the Carpathians;
- (p) monitoring the effectiveness of policies and strategies for the development of sustainable tourism in the Carpathians.

Article 2

Geographical scope

1. This Protocol applies to the Carpathian region (hereinafter referred to as “the Carpathians”), as defined by the Conference of the Parties.
2. Each Party may extend the application of this Protocol to additional parts of its national territory by making a declaration to the Depository.

Article 3

Definitions

For the purposes of this Protocol:

- (a) “Biodiversity Protocol” means the Protocol on Conservation and Sustainable Use of Biological and Landscape Diversity to the Carpathian Convention, done in Bucharest on 19 June 2008;

- (b) "Biological diversity" means the variability among living organisms which includes diversity within species, between species and of ecosystems;
- (c) "Border area" means an area remaining under the jurisdiction of the respective Party in the proximity of the state border with another Party, where activities undertaken on one side of the state border are, depending on the nature of the particular activity, likely to have direct or indirect and adverse or positive environmental impact on the other side of the state border;
- (d) "Conservation" means a series of measures required to maintain the natural habitats and the populations of species of wild fauna and flora at a favorable conservation status;
- (e) "Conference of the Parties" means the Conference of the Parties to the Carpathian Convention;
- (f) "Carpathian Convention" means the Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians, done in Kyiv on 22 May 2003;
- (g) "Endangered species" means species in danger of extinction throughout all or a significant proportion of their range;
- (h) "Invasive alien species" means non-native species introduced deliberately or unintentionally outside their natural habitats, where they become established, proliferate and spread in ways that cause damage to their receiving environment;
- (i) "Landscape" means an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors;
- (j) "Landscape diversity" means the variability among landscapes;
- (k) "Native species" means indigenous species to a given region or ecosystem;
- (l) "Natural habitat" means the terrestrial or aquatic area distinguished by geographic, abiotic and biotic features where an organism or population naturally occurs;
- (m) "Observer" means observer defined under the Article 14 paragraph 5 of the Carpathian Convention;
- (n) "Party" means a Party to this Protocol;
- (o) "Public concerned" means the public affected or likely to be affected by, or having an interest in tourism development and related decision making; the definition includes indigenous peoples and local people; for the purposes of this definition, non-governmental organizations promoting any aspect of sustainable development and meeting any requirements under national law shall be deemed to have an interest;
- (p) "Protected area" means a geographically defined area which is designated and managed to achieve specific conservation objectives;
- (q) "Restoration" means the return of an ecosystem or habitat to its original structure, natural composition of species, and natural functions;
- (r) "Subsidiary body" means a subsidiary body established in accordance with Article 14 paragraph 2(e) of the Convention that may include thematic working groups or committees;
- (s) "Sustainable development" means the development which meets the needs and aspirations of the current generations without compromising the ability to meet those of future generations;

- (t) “Sustainable tourism” means tourism which provides for sustainable use of environmental resources, prevents threats to the biological and landscape diversity on which it is intrinsically dependent and minimizes adverse environmental, ecological, cultural and social impacts; provides educational opportunity increasing knowledge of and respect for natural ecosystems and biological resources; respects the socio-cultural authenticity of host communities conserving their built and living cultural heritage and traditional values, contributes to inter-cultural understanding and tolerance, contributes to ensuring viable, long-term economic operations, providing socio-economic benefits to all stakeholders that are fairly distributed, including stable employment and income-earning opportunities and social services to host communities, and contributing to poverty alleviation;
- (u) “Sustainable use” means the use of components of biological diversity in a way and at a rate that does not lead to the long-term decline of biological diversity, thereby maintaining its potential to meet the needs and aspirations of present and future generations;
- (v) “Transboundary protected area” means an area composed of two or more protected areas located within the territories of two or more Parties, adjacent to the state border, each remaining under jurisdiction of the respective Party.

CHAPTER II GENERAL OBLIGATIONS

Article 4

Harmonization of policies aiming at sustainable tourism planning, development and management in the Carpathians

1. Each Party shall develop and implement policies and strategies in its national territory aiming at the development of sustainable tourism and its management and monitoring in the Carpathians while taking into consideration policies and strategies developed and implemented by other Parties.
2. Parties shall consider and utilize internationally applied tools and methodologies for planning, development and management of tourism, especially in vulnerable areas limited to economic use, and to harmonize existing national planning tools and frameworks.
3. Parties shall exchange information between governmental institutions at all levels and all stakeholders, on best practice for sustainable tourism development and management, including information on planning, standards, legislation and enforcement, and of experience gained in implementation of these principles.

Article 5

Integration of the objectives of sustainable tourism in the Carpathians into sectoral policies

1. The Parties shall take into consideration the objectives of this Protocol in their other policies, in particular but not limited to spatial planning and land resources management, conservation of biological and landscape diversity, water and river basin management, agriculture and forestry, transport and infrastructure, industry and energy.

2. The Parties shall cooperate on integrating the principles of sustainable tourism into other sectoral policies developed at regional or global level which could benefit and have influence on the conservation and sustainable use of biological and landscape diversity in the Carpathians.

Article 6

Participation of regional and local authorities, and other stakeholders

1. Each Party shall take measures, within its existing institutional framework, to involve relevant institutions, regional and local authorities, and other stakeholders concerned in preparing and implementing policies and the resulting measures for the development of sustainable tourism in the Carpathians.
2. Each Party shall take measures, within its existing institutional framework, to facilitate coordination and cooperation between institutions, authorities and other stakeholders mentioned under paragraph 1, with the objective to encourage shared responsibility and enhance synergies.

Article 7

International cooperation

1. The Parties shall encourage active cooperation among competent institutions and organizations at the international level with regard to sustainable tourism development in the Carpathians.
2. The Parties shall facilitate the cooperation on sustainable tourism development in the Carpathians between regional and local authorities at the international level, and seek solutions to shared problems at the most suitable level.

CHAPTER III SPECIFIC MEASURES

Article 8

Promotion of the Carpathian region as the destination for sustainable tourism

1. Each Party shall take measures with the objective to promote the Carpathian region as the destination for sustainable tourism based on the unique common natural, cultural, traditional and historical heritage of the Carpathians.
2. The Parties shall cooperate on marketing and promoting the Carpathian region as the destination for sustainable tourism in particular by encouraging, jointly implementing and supporting common projects and initiatives towards sustainable tourism development in the Carpathians which build on and promote the above mentioned values.

Article 9

Development, promotion and marketing the Carpathian regional sustainable tourism products, services and packages

1. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to develop and promote Carpathian regional sustainable tourism products, services and packages, in particular those building on the common Carpathian natural, cultural, traditional and

historical heritage of the Carpathians, and enhance their marketing on both the domestic and foreign markets.

2. The Parties shall cooperate on the identification of the specific Carpathian competitive advantages for sustainable tourism development over the other European mountain regions, which could provide for the unique selling proposition of the Carpathian regional sustainable tourism products, services and packages in the European and global tourist markets.
3. The Parties shall cooperate on the development of the common Carpathian regional sustainable tourism services, products and packages, and facilitate cooperation of relevant stakeholders active in the Carpathian region in this respect, including tourism operators and other members of the tourism sector.
4. The Parties shall cooperate on the development and implementation of the common Carpathian regional tourist brands.
5. The Parties shall cooperate on the development and implementation of joint promotional strategies and marketing schemes for the common Carpathian regional sustainable tourism products, services and packages.

Article 10

Ensuring the common high quality standards of sustainable tourism in the Carpathians

1. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to promote the quality standards for sustainable tourism in the Carpathians.
2. The Parties shall cooperate on developing, promoting and implementing the common Carpathian tourism quality standards concerning accommodation, facilities, services and customer care, considering international and European standards.
3. The Parties shall cooperate on developing, promoting and implementing the common Carpathian tourism quality certification system in considering international and regional quality labels and award schemes or adopting existing certification schemes as appropriate.
4. The Parties shall cooperate on developing, adopting and implementing the common Carpathian policy of permanent and systematic research on the quality of tourism products and services across the whole Carpathian region, monitoring the quality of visitor satisfaction and experience gained at tourist destinations, including raising their awareness on sustainability issues and increasing knowledge of and respect for natural and cultural heritage of the Carpathians.
5. The Parties shall encourage and support the exchange of experiences and good practice examples in introducing and maintaining quality standards in tourist services.
6. The Parties shall encourage and support the development and implementation of joint action plans pursuing qualitative improvements in sustainable tourism services sector in the Carpathians.

Article 11***Enhancing the contribution of tourism to the sustainable development of the local economy in the Carpathians***

1. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to explore, promote and support the synergies between sustainable tourism development and local economic development in the Carpathians.
2. The Parties shall cooperate on developing, adopting and implementing the common Carpathian policy for the promotion, labeling and certification of local products and local producers' networks, in particular of traditional arts and handicrafts, and local goods including agricultural products utilizing local breeds of domestic animals and cultivated plant varieties.
3. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to support and promote initiatives and projects towards sustainable tourism development in the Carpathians which foster the development of local economy and base on the local potential by enhancing the use of local products and skills as well as employment opportunities for the local labour force. Priority should be given to initiatives and projects which:
  - (a) contribute to ensuring long-term sustainability of tourism economic operations;
  - (b) strengthen the existing unique selling proposition of a particular tourism destination;
  - (c) promote innovation and diversity in tourism, and bring the added value to the current local tourist offer of a particular tourist destination, also by creating new local and regional tourist products;
  - (d) contribute to the diversification of tourism offers with the objective to reduce the adverse effects of the tourism seasonality by generating sufficient demand for tourist services and local employment also in the off-seasons;
  - (e) contribute to the diversification of the local economic activities beyond tourism with the objective to reduce dependency of the local economy on tourism as appropriate;
  - (f) enrich and supplement the current local tourism offers of a particular tourism destination rather than compete with already existing businesses.
4. Each Party shall take measures with the objective to promote and support the development of sustainable tourism in less sensitive and less developed areas, with the objective to foster the sustainable economic development of less developed local people, mitigate negative migration and rural depopulation trends, contribute to poverty alleviation and allow for more equal sharing of benefits and revenues from the tourist services sector by all municipalities of the Carpathian region.
5. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to build the capacities of local people towards the preparation of sustainable tourism development project proposals and their ability to raise funds for their implementation.

Article 12***Managing tourist traffic in the Carpathians for the benefit of the environment and sustainable local economic development***

1. The Parties, in accordance with Article 12 of the Carpathian Convention, shall cooperate on developing, adopting and implementing the common Carpathian policy of permanent and systematic monitoring of tourist traffic in the Carpathian region.

2. With the objective to mitigate the impacts of tourism on fragile mountain ecosystems of the Carpathians and to provide for a more equal distribution of the tourist traffic in the Carpathian region, each Party shall take measures in its national territory with the objective to disperse, redirect and channel part of the tourist traffic out of the current main tourist destinations and sensitive sites such as protected areas, to the areas being less ecologically sensitive, less developed and less explored by tourism, but having sufficient potential to absorb and accommodate part of the tourist traffic.

Article 13

Enhancing the contribution of tourism to the conservation and sustainable use of biological and landscape diversity of the Carpathians

1. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to explore channeling part of the tourism revenues towards supporting the conservation and sustainable use of biological and landscape diversity of the Carpathians, in particular towards the establishment, management and maintenance of protected areas.
2. The Parties shall cooperate on the exchange of information and promotion of good practice examples concerning the contribution of and benefits from sustainable tourism development to the conservation and sustainable use of biological and landscape diversity of the Carpathians.

Article 14

Enhancing the contribution of tourism to sustainable agriculture in the Carpathians

1. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to explore, promote and support the synergies between sustainable tourism development and sustainable agriculture in the Carpathians, and facilitate cooperation in this respect between relevant authorities, institutions, and relevant stakeholders including tourism operators and other members of the tourism sector.
2. Each Party, in accordance with Article 7 and Article 11 of the Carpathian Convention, shall take measures in its national territory with the objective to support and promote initiatives and projects towards sustainable tourism development in the Carpathians which provide sound economic incentives for the maintenance of the management of agricultural land traditionally cultivated in the Carpathians in a sustainable manner and for producing, labeling and certification of local goods utilising the local agricultural products, local breeds of domestic animals and cultivated plant varieties.
3. The Parties shall cooperate on the exchange of information and promotion of good practice examples concerning the contribution of and benefits from sustainable tourism development to the sustainable agriculture in the Carpathians.

Article 15

Enhancing the contribution of tourism to sustainable forest management in the Carpathians

1. Each Party, taking into account the multiple functions of forests, shall take measures in its national territory with the objective to explore, promote and support the synergies between sustainable tourism development and sustainable forest management in the Carpathians, and facilitate cooperation in this respect between relevant authorities, institutions, forest

administrations and relevant stakeholders including tourism operators and other members of the tourism sector.

2. The Parties shall cooperate on the exchange of information and promotion of good practice examples concerning the contribution of and benefits from sustainable tourism development to the sustainable forest management in the Carpathians.

Article 16

Planning the sustainable development of tourist transport and infrastructure in the Carpathians

1. Each Party, in accordance with Article 8 paragraph 1 of the Carpathian Convention as well as Article 5, Article 8, Article 9 and Article 12 of the Biodiversity Protocol, shall pursue policies of sustainable tourism transport planning in the Carpathians, which take into account the specificities of the mountain environment.
2. The Parties, in accordance with Article 8 paragraph 2 of the Carpathian Convention, shall cooperate towards developing sustainable transport schemes in their border areas in the Carpathians with the objective to provide the benefits of mobility and access to the local inhabitants and tourists, facilitate sustainable tourism development in border areas and enhance interactions and cooperation between the local people inhabiting the border areas.
3. The Parties, in accordance with Article 8 paragraph 3 of the Carpathian Convention, shall cooperate towards developing models of environmentally friendly tourist transportation in environmentally sensitive areas of the Carpathians.
4. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to promote and support sustainable transport network development projects improving the access to tourist destinations and resorts in the Carpathians by public transport, and shall encourage tourists to use these services.
5. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to reduce dependence on motorized vehicles in and in the vicinity of tourist destinations and resorts in the Carpathians.
6. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to promote revitalisation and upgrading of existing tourist, recreational and sport infrastructure objects rather than the construction of new ones in the Carpathians.
7. The Parties shall cooperate on the exchange of information and promotion of good practice examples concerning the sustainable development of tourist transport and infrastructure in the Carpathians.

Article 17

Enhancing the contribution of tourism to the preservation and promotion of the cultural heritage and of traditional knowledge of the local people in the Carpathians

1. The Parties, in accordance with Article 11 of the Carpathian Convention, shall cooperate on developing, adopting and implementing the common principles of sustainable tourism development in the Carpathians, fostering preservation and promotion of the cultural heritage and traditional knowledge of the local people, enhancing and respecting their socio-cultural authenticity in the Carpathians, and conserving their built and living cultural heritage and traditional values.

2. Each Party shall take measures with the objective to promote and support the development of sustainable tourism activities fostering preservation and promotion of the cultural heritage and traditional knowledge of the local people in the Carpathians, in particular initiatives and projects towards sustainable tourism development in the Carpathians which provide sound economic incentives for the preservation of the traditional architecture objects, local breeds of domestic animals and cultivated plant varieties, as well as the continuation of traditional land-use patterns and practices, crafting and marketing of local goods, arts and handicrafts.
3. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to encourage channeling part of the tourism revenues towards supporting the preservation and promotion of the cultural heritage and traditional knowledge of the local people in the Carpathians, in particular for the preservation and revitalization of traditional architecture objects, traditional handicraft, land-use patterns, local breeds of domestic animals and cultivated plant varieties.

Article 18

Enhancing the contribution of tourism to public education and awareness on sustainability issues

1. Each Party shall take measures with the objective to promote and support initiatives and projects aiming at raising awareness on sustainability issues related to sustainable tourism development in the Carpathians.
2. The Parties shall cooperate on developing the common Carpathian environmental education, nature and cultural heritage interpretation and other awareness raising programmes, associated to sustainable tourism development in the Carpathians, with the objectives to:
  - (a) raise the awareness of the local people, tour operators and tourist service providers, tourists and general public on sustainability issues in the Carpathians;
  - (b) increase knowledge of and respect for natural ecosystems and biological resources of the Carpathians;
  - (c) raise the profile of biological and landscape diversity conservation at national and local levels;
  - (d) increase knowledge of and respect for the cultural heritage and the traditional knowledge of the local people in the Carpathians,
  - (e) promote sustainable tourism practices and appropriate behavior by tourists so as to minimize their adverse impacts, e.g. by developing the common “Carpathian code of good practice in sustainable tourism”;
  - (f) promote positive effects of sustainable tourism development in the Carpathians.

Article 19

Information and experience exchange, capacity building for development and management of sustainable tourism in the Carpathians

1. The Parties shall cooperate on the exchange of information and experience, and promotion of good practice examples concerning the development and management of sustainable tourism in the Carpathians.

2. The Parties shall facilitate international cooperation among scientific institutions with regard to sustainable tourism development and management in the Carpathians, in particular on the harmonization of monitoring systems, the provision and harmonization of databases, and undertaking common research programs and projects in the Carpathians.
3. The Parties shall ensure that the national results of the research and monitoring which are conducive to achieving the objectives of this Protocol are included in a common permanent observation and information system, and that they are made accessible to the public under the existing institutional framework.
4. The Parties shall facilitate the transfer and assimilation of environmentally-sound, socially acceptable and appropriate technologies and know-how for the planning, development and management of sustainable tourism in the Carpathians.
5. The Parties shall cooperate on developing common education and training schemes in areas related to the development and management of sustainable tourism in the Carpathians, and encourage and support the development of expert networks for the exchange of related expertise, skills and information.
6. The Parties shall cooperate on the development and strengthening of human resources and institutional capacities perceived as conducive to achieving the objectives of this Protocol.

Article 20

Promoting transboundary cooperation on sustainable tourism development in the Carpathians

1. The Parties, in accordance with Article 9 paragraph 2 of the Carpathian Convention, shall pursue policies aiming at promoting transboundary cooperation in order to facilitate sustainable tourism development in the border areas of the Carpathians.
2. Each Party shall develop and implement management plans with the objective to enhance sustainable tourism development in the border areas of the Carpathians.
3. The Parties, in accordance with Article 9 paragraph 2 of the Carpathian Convention, shall take measures with the objective to coordinate management planning related to sustainable tourism development or develop joint management plans for its border areas in the Carpathians with the neighboring Party or Parties, in particular for transboundary or bordering protected areas, and other sites of touristic interest.

Article 21

Managing impacts of tourism on the biological and landscape diversity of the Carpathians

1. The Parties shall apply the precaution and prevention principles by assessing and taking into consideration possible direct or indirect, short- or long-term influence, including cumulative effects of tourism, recreational and sport infrastructure development projects, as well as tourist, recreational and sport activities, which are likely to have adverse impacts on the biological and landscape diversity of the Carpathians. In this regard, Parties shall proceed with appropriate assessment of potential adverse impact of projects, plans and activities related to tourism development in the Carpathians, including transboundary impacts.
2. The Parties, in accordance with Article 12 of the Carpathian Convention, shall cooperate on developing, adopting and implementing the common Carpathian policy of permanent and systematic monitoring of impacts of both existing and planned tourism developments on the

biological and landscape diversity of the Carpathians, to be applied at regional, national and local levels; in particular concerning:

- (a) conservation, maintenance, restoration and sustainable use of endangered natural and semi-natural habitats native to the Carpathians included in the Carpathian Red List of Habitats, pursuant to Article 8 paragraph 1 of the Biodiversity Protocol;
  - (b) integrity, continuity, connectivity and maintenance of protected areas and other areas significant for biological and landscape diversity of the Carpathians and for the coherence of the ecological network in the Carpathians, pursuant to Article 9 of the Biodiversity Protocol;
  - (c) conservation of endangered flora and fauna species native to the Carpathians included in the Carpathian Red List of Species, pursuant to Article 12 paragraph 1 of the Biodiversity Protocol;
  - (d) prevention of introduction or release of invasive alien species and/or genetically modified organisms which are likely to have adverse environmental impacts that could affect the biological diversity, ecosystems, habitats or species of the Carpathians, pursuant to Article 13 paragraph 1 of the Biodiversity Protocol.
3. Each Party shall establish conditions and criteria, including relevant remedial and compensatory measures, under which policies, projects and activities related to tourism development with potential harmful impacts on the biological and landscape diversity of the Carpathians may be authorized.
  4. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to prevent, mitigate and if necessary compensate possible adverse impacts of tourism on the biological and landscape diversity of the Carpathians.

Article 22

Managing environmental impacts of tourism in the Carpathians

1. The Parties shall apply the precaution and prevention principles by assessing and taking into consideration possible direct or indirect, short- or long-term influence, including cumulative effect of tourism, recreational and sport infrastructure development projects, as well as tourist, recreational and sport activities, which are likely to have adverse impacts on the environment of the Carpathians. In this regard, Parties shall proceed with appropriate assessment of potential adverse impact of projects, plans and activities related to tourism development in the Carpathians, including transboundary impacts.
2. The Parties, in accordance with Article 12 of the Carpathian Convention, shall cooperate on developing, adopting and implementing the common Carpathian policy of permanent and systematic monitoring of environmental impacts of both existing and planned new tourism developments in the Carpathians, to be applied at regional, national and local levels; in particular concerning the use of natural resources such as land, soil, water, forests, energy; as well as sewage, waste and air pollution management issues.
3. Each Party shall establish conditions and criteria, including relevant remedial and compensatory measures, under which policies, projects and activities related to tourism development with potential harmful impacts on the environment of the Carpathians may be authorized.

4. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to prevent, mitigate and if necessary compensate possible adverse environmental impacts of tourism in the Carpathians.

Article 23

Managing socio-economic and cultural impacts of tourism in the Carpathians

1. The Parties shall apply the precaution and prevention principles by assessing and taking into consideration possible direct or indirect, short- or long-term influence, including cumulative effect of the tourist, recreational and sport infrastructure development projects, as well as tourist, recreational and sport activities, which are likely to have adverse socio-economic and cultural impacts in the Carpathians. In this regard, Parties shall proceed with appropriate assessment of potential adverse impact of projects, plans and activities related to tourism development in the Carpathians, including transboundary impacts.
2. The Parties, in accordance with Article 12 of the Carpathian Convention, shall cooperate on developing, adopting and implementing the common Carpathian policy of permanent and systematic monitoring and assessment of the socio-economic and cultural impacts of tourism in the Carpathians, to be applied at regional, national and local levels.
3. Each Party shall take measures in its national territory with the objective to prevent, mitigate and if necessary compensate possible adverse socio-economic and cultural impacts of tourism in the Carpathians.

Article 24

Monitoring the effectiveness of policies and strategies for the development of sustainable tourism in the Carpathians

1. Each Party shall monitor the effectiveness of policies and strategies towards the development of sustainable tourism in the Carpathians implemented at the national, regional and local levels.
2. The Parties, in accordance with Article 12 of the Carpathian Convention, shall cooperate in developing, adopting and implementing the common Carpathian policy of permanent and systematic monitoring; to be applied at regional, national and local levels; of the effects of policies and strategies implemented towards the development of sustainable tourism in the Carpathians, by defining and applying the commonly agreed set of indicators, in particular taking into account, assessing and measuring:
  - (a) the contribution of policies and strategies towards the development of sustainable tourism in the Carpathians to the conservation and sustainable use of biological and landscape diversity of the Carpathians, in accordance with Article 4 of the Carpathian Convention and with the Biodiversity Protocol;
  - (b) the contribution of policies and strategies towards the development of sustainable tourism in the Carpathians to the protection and sustainable use of water resources of the Carpathians, in accordance with Article 6 of the Carpathian Convention;
  - (c) the contribution of policies and strategies towards the development of sustainable tourism in the Carpathians to the sustainable agriculture, in particular the maintenance of the management of agricultural land traditionally cultivated in the Carpathians in a sustainable manner, in accordance with Article 7 of the Carpathian Convention;

- (d) the contribution of policies and strategies towards the development of sustainable tourism in the Carpathians to the sustainable forest management in the Carpathians, in accordance with Article 7 of the Carpathian Convention;
- (e) the contribution of policies and strategies towards the development of sustainable tourism in the Carpathians to the development of sustainable transport and infrastructure, in accordance with Article 8 of the Carpathian Convention;
- (f) the contribution of policies and strategies towards the development of sustainable tourism in the Carpathians to the preservation and promotion of the cultural heritage and of traditional knowledge of the local people in the Carpathians, in accordance with Article 11 of the Carpathian Convention;
- (g) the effectiveness of policies and strategies towards the development of sustainable tourism in the Carpathians in enhancing environmental impact management in the Carpathians;
- (h) the effectiveness of policies and strategies towards the development of sustainable tourism in the Carpathians in enhancing social and cultural impact management in the Carpathians;
- (i) the effectiveness of policies and strategies in enhancing quality standards in the tourism sector in the Carpathians;
- (j) the effectiveness of policies and strategies towards the development of sustainable tourism in the Carpathians for the generation of income and employment from tourism in the Carpathians, in short-term and long-term;
- (k) the proportion of tourist income retained in the local people, and the overall contribution of tourism to the sustainable development of the local economy and well-being of the local populations in the Carpathians.

Article 25

Common programs and projects

Each Party shall participate, according to its needs and possibilities, in common programs and projects on activities listed under Article 1 paragraphs 2 and 3 jointly undertaken in the Carpathians by the Parties.

CHAPTER IV IMPLEMENTATION, MONITORING AND EVALUATION

Article 26

CBD Guidelines on Biodiversity and Tourism Development

1. With the objective to plan, develop and manage tourism activities in the Carpathians in an ecological, economic and socially sustainable manner, the Parties shall promote the integration of the CBD Guidelines on Biodiversity and Tourism Development in the development or review of their strategies and plans for tourism development in the Carpathians and other related sectoral strategies, at appropriate levels in consultation with interested stakeholders including tourism operators and all other members of the tourism sector.

2. The Parties shall consider establishing monitoring and reporting systems based on indicators mentioned in the CBD Guidelines on Biodiversity and Tourism Development and in the UNWTO Set of Indicators, in order to assess the applicability and status of implementation of these Guidelines in the Carpathian region.
3. Parties to the Carpathian Convention shall strive for synergies in the implementation of other bilateral and multilateral agreements relevant to the CBD Guidelines on Biodiversity and Tourism Development and the implementation of this Protocol in the Carpathians, inter alia the Aarhus Convention, the Ramsar Convention, the Convention on Migratory Species, the World Heritage Convention, the United Nations Framework Convention to Combat Climate Change, the European Landscape Convention and others.

Article 27

Implementation

1. Each Party shall undertake appropriate legal and administrative measures for ensuring implementation of the provisions of this Protocol, and monitor the effectiveness of these measures.
2. Each Party shall explore the possibilities of supporting, through financial measures, the implementation of the provisions of this Protocol.
3. The Conference of the Parties shall develop and adopt the Strategy on Sustainable Tourism Development in the Carpathians, which will accompany the implementation of this Protocol.

Article 28

Education, information and public awareness

1. The Parties shall promote the education, information and awareness rising of the public regarding the objectives, measures and implementation of this Protocol.
2. The Parties shall ensure access of the public to the information related to the implementation of this Protocol.

Article 29

Meeting of the Parties

1. The Conference of the Parties of the Carpathian Convention shall serve as the meeting of the Parties to this Protocol.
2. The Parties to the Carpathian Convention that are not Parties to this Protocol may participate as observers in the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to this Protocol. When the Conference of the Parties serves as the meeting of the Parties to this Protocol, decisions under this Protocol shall be taken only by those that are Parties to it.
3. When the Conference of the Parties serves as the meeting of the Parties to this Protocol, any member of the bureau of the Conference of the Parties representing a Party to the Convention but, at that time, not a Party to this Protocol, shall be substituted by a member to be elected by and from among the Parties to this Protocol.
4. The Rules of Procedure for the Conference of the Parties shall apply *mutatis mutandis* to the meeting of the Parties, except as may be otherwise decided by consensus by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to this Protocol.

5. The first meeting of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to this Protocol shall be convened by the Secretariat in conjunction with the first meeting of the Conference of the Parties that is scheduled after the date of the entry into force of this Protocol. Subsequent ordinary meetings of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to this Protocol shall be held in conjunction with ordinary meetings of the Conference of the Parties, unless otherwise decided by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to this Protocol.
6. The Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to this Protocol shall make, within its mandate, the decisions necessary to promote its effective implementation. It shall perform the functions assigned to it by this Protocol and shall:
  - (a) Make recommendations on any matters necessary for the implementation of this Protocol;
  - (b) Establish such subsidiary bodies as are deemed necessary for the implementation of this Protocol;
  - (c) Consider and adopt, as required, amendments to this Protocol that are deemed necessary for the implementation of this Protocol; and
  - (d) Exercise such other functions as may be required for the implementation of this Protocol.

Article 30 ***Secretariat***

1. The Secretariat established by Article 15 of the Carpathian Convention shall serve as the Secretariat of this Protocol.
2. Article 15, paragraph 2, of the Carpathian Convention on the functions of the Secretariat shall apply *mutatis mutandis* to this Protocol.

Article 31 ***Subsidiary bodies***

1. Any subsidiary body established by or under the Carpathian Convention may, upon a decision by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to this Protocol, serve the Protocol, in which case the meeting of the Parties shall specify which functions that body shall exercise.
2. Parties to the Carpathian Convention that are not Parties to this Protocol may participate as observers in the meetings of any such subsidiary bodies. When a subsidiary body of the Carpathian Convention serves as a subsidiary body to this Protocol, decisions under the Protocol shall be taken only by the Parties to the Protocol.
3. When a subsidiary body of the Carpathian Convention exercises its functions with regard to matters concerning this Protocol, any member of the bureau of that subsidiary body representing a Party to the Carpathian Convention but, at that time, not a Party to the Protocol, shall be substituted by a member to be elected by and from among the Parties to the Protocol.
4. Rules of Procedure for the Conference of the Parties to the Carpathian Convention shall apply *mutatis mutandis* to the participation of observers in the work of subsidiary bodies serving this Protocol.

Article 32***Monitoring of compliance with obligations***

1. The Parties shall regularly report to the Conference of the Parties on measures related to this Protocol and the results of the measures taken. The Conference of the Parties shall determine the intervals and format at which the reports must be submitted.
2. Observers may present any information or report on implementation of and compliance with the provisions of this Protocol to the Conference of the Parties and/or to the Carpathian Convention Implementation Committee (hereinafter referred to as the "Implementation Committee").
3. The Implementation Committee shall collect, assess and analyze information relevant to the implementation of this Protocol and monitor the compliance by the Parties with the provisions of this Protocol.
4. The Implementation Committee shall present to the Conference of the Parties recommendations for implementation and the necessary measures for compliance with the Protocol.
5. The Conference of the Parties shall adopt or recommend necessary measures.

Article 33***Evaluation of the effectiveness of the provisions***

1. The Parties shall regularly examine and evaluate the effectiveness of the provisions of this Protocol.
2. The Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to this Protocol may consider the adoption of appropriate amendments to this Protocol where necessary in order to achieve its objectives.
3. The Parties shall facilitate the involvement of the regional and local authorities, and other stakeholders in the process under paragraph 1.

**CHAPTER V
FINAL PROVISIONS****Article 34*****Links between the Carpathian Convention and the Protocol***

This Protocol constitutes a Protocol to the Carpathian Convention within the meaning of Article 2 paragraph 3 thereof, and any other relevant articles of the Carpathian Convention.

Article 35***Entry into force, amendment of, withdrawal from the Protocol,
and settlement of disputes***

1. The provisions of Articles 19, 20, 21 paragraphs 2 to 4 and Article 22 of the Carpathian Convention on entry into force, amendment of and withdrawal from this Protocol and on settlement of disputes shall apply mutatis mutandis to this Protocol.
2. Only a Party to the Carpathian Convention may become Party to this Protocol.

Article 36
Reservations

No reservations may be made to this Protocol.

Article 37
Depositary

The Depositary of this Protocol is the Government of Ukraine.

Article 38
Notifications

The Depositary shall, in respect of this Protocol, notify each Contracting Party of

- (a) any signature,
- (b) the deposit of any instrument of ratification, acceptance or approval,
- (c) any date of entry into force,
- (d) any declaration made by a Contracting Party or signatory,
- (e) any denunciation notified by a Contracting Party, including the date on which it becomes effective.

Article 39
Signature

This Protocol shall be open for signature at the Depositary from 27 May 2011 to 27 May 2012.

Done at Bratislava on the 27 May 2011 in one original in English language.

The original of the Protocol shall be deposited with the Depositary, which shall distribute certified copies to all Parties.

In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Protocol